

## ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

С. Тищенко, здобувач, О. Ковальчук, к. е. н.  
Державний агроекологічний університет (м. Житомир)

**Ключові слова:** зайнятість, безробіття, професіоналізм, економічна активність, сільське населення Житомирської області, фахівці, заробітна плата.

**Key words:** employment, unemployment, professionalism, economic activity, rural population of Zhitomir area, specialists, wages.

The main reasons of changes in employment level and unemployment by ages groups and residence of the rural population in Zhitomir area are considered in article. The basic directions of employment regulation in rural districts are proved.

**Постановка проблеми.** Кардинальні трансформації в економіці й політичному житті, свідками та співучасниками яких стали громадяни нашої

країни, постійно оновлюють динамічну структуру соціуму, змінюють соціально-економічний склад населення. У сучасних умовах, коли пріоритет людського чинника у суспільних перетвореннях стає все очевиднішим, саме економічна активність населення виступає як основа історичного вибору, від якої залежать варіанти й перспективи подальшого розвитку країни. Досвід сучасних аграрних перетворень супроводжується змінами у політичній сфері життя сільського населення. Причинами останніх є наслідки від зміни земельних відносин, загальних соціальних процесів у сільських поселеннях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема економічної зайнятості населення, сільського безробіття достатньо вивчалася такими науковими працівниками, як М.П. Поліщук, К.І. Якуба, В.В. Юрчишин, І.Х. Степаненко, А.Б. Соскієв, В. В. Онікієнко, І. Маслова, В. Ф. Машенков, Е. М. Лібанова, В.І. Лишешенко, Г.Л. Купалова, Ю.М. Краснов, В.С. Дієсперов, І.Г. Голяка, М.Х. Вдовиченко, О.А. Бугуцький, І.К. Бондар, Д.П. Богиня, С.І. Бондур та ін. Однак необхідність продовження дослідження даних питань виникла в результаті проведення аграрних реформ в країні, створення ринкового середовища, ускладнення вимог до ринку праці.

Низька заробітна плата, тяжке фінансове становище селянина спонукають його або до зайнятості задля трудового стажу і можливості користуватись майном сільськогосподарського підприємства, або до відчайдушного кроку - звільнення, тобто присвоєння собі статусу безробітного, що є однією з найважливіших проблем. Основна причина цього явища - спад виробництва, що спричинило скорочення зайнятості. Приховане безробіття означає чисельність працівників, які стали непотрібними у зв'язку із спадом виробництва або структурними змінами у ньому [3, с72]. Приховане безробіття практично неможливо регулювати, тим самим воно спричиняє неконтрольоване падіння реальної заробітної плати працівників.

**Постановка завдання.** Основним завданням даної статті є подання результатів досліджень можливостей формування високої економічної активності сільського населення та підвищення рівня його зайнятості, а також висвітлення результатів аналізу підсумків проведеного відповідного соціологічного дослідження серед сільського населення регіону.

**Виклад основного матеріалу.** Більшість українських науковців вважає, що у майбутньому в аграрному секторі економіки головну роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави будуть відігравати сільськогосподарські агроформування. В останні ж роки, в умовах зростання обсягів виробництва, підприємства скорочують свій персонал (табл. 1). Це пояснюється не тільки зростанням продуктивності праці, а й обмеженістю подальшого розширення земельних угідь сільськогосподарського призначення.

На нашу думку, проблему зайнятості необхідно вирішувати в аспекті розвитку самостійної зайнятості через становлення малого й середнього підприємництва.

У 2003 р. на сільгосп підприємствах області 25255 тис. працівників (38,5% до загальної кількості штатних працівників) залишили свої постійні робочі місця,

прийнято на роботу було лише 9609 осіб (14,6%). Плинність кадрів (за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни, через невідповідність займаній посаді тощо) порівняно з 2000 р. збільшилась на 28,4% і становила 34,5%), а рівень вибуття працівників збільшився у 6,2 раза у 2003 р. і становив 38,5%, що у 2,6 раза більше рівня прийому. Серед причин вибуття працівників найбільшу питому вагу займає стаття звільнення за власним бажанням. Це очевидно, тому що аграрний сектор на сучасному етапі опинився на останній сходинці за розміром заробітної плати, багато працівників працює в невідповідних умовах, на застарілій техніці, низький рівень розвитку інформаційної оснащеності села та соціальної інфраструктури.

Таблиця 1

Зміни чисельності працівників сільського господарства  
у Житомирській області за 2000-2003рр.\*

Показник	2000 р.	2001 р.	2003 р.	2003 р. до 2000 р., +,-
Середньооблікова чисельність працівників галузі, тис. осіб	105400	97367	65617	-39783
Рух робочої сили				
прийнято, тис. осіб	5268	7433	9609	4341
вибуло, тис. осіб - всього	6839	10308	25255	18416
в т.ч. з причин:				
плинності кадрів (за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни, через невідповідність займаній посаді тощо)	6522	9591	22629	16107
скорочення штатів	317	467	518	201
До середньооблікової чисельності працівників галузі,%				
прийнято, тис. осіб	4,9	7,6	14,6	9,7
вибуло, тис. осіб - всього	6,4	10,6	38,5	32,1
В т.ч. з причин:				
плинності кадрів (за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни, через невідповідність займаній посаді тощо)	6,1	9,9	34,5	28,4
скорочення штатів	0,2	0,5	0,8	0,6
Коефіцієнт плинності	6,2	9,8	34,4	28,2

\*Розраховано за даними Житомирського обласного управління Держкомстату.

Рівень безробіття серед працездатних селян працездатного віку, який у 2001р. мав тенденцію до зменшення, у 2002 р. знов почав зростати і на початок

2003р. досяг 5,2% проти 4,3% у міській місцевості (рис. 1). На початку економічних перетворень вважалося, що сільська місцевість здатна забезпечити роботою значну кількість безробітних міських жителів. Ці прогнози не виправдалися. Падіння рівня споживання та експорту продукції дуже загостило проблему її збуту, в результаті за рівнем доходів і можливістю продуктивної зайнятості сільські жителі опинилися ще в скрутнішому становищі, ніж міські. Аналіз складу безробітного сільського населення Житомирської області за віковими групами подано у табл. 2. Дані свідчать, що переважна більшість безробітного сільського населення має 15-29 років. Значну частку серед безробітних утворюють непрацевлаштовані випускники загальноосвітніх шкіл, середніх і вищих навчальних закладів, демобілізовані військовослужбовці.

Таблиця 2

Рівень зайнятості і безробіття населення Житомирської області  
у 2003 р. за віковими групами та місцем проживання,  
до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи, %

Показник	Всього	У т.ч. за віковими категоріями					
		15-19 років	20-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60-70 років
Рівень зайнятості, все населення	50,5	7,5	66,4	75,6	1,6	47,0	11,6
в т.ч. міське	51,5	5,2	63,3	73,1	68,6	53,3	11,7
сільське	49,0	11,0	73,5	79,5	77,1	37,7	11,6
Рівень безробіття, все населення	12,8	41,4	36,4	12,1	10,6	9,7	-
т.ч. міське	14,5	49,8	17,3	14,2	12,5	11,5	-
сільське	10,2	32,7	15,0	9,0	7,3	5,7	-

Особливо гострою проблемою сільського безробіття є безробіття жінок і молоді у віці 15-29 років. Серед них переважають особи, які до останнього часу працювали у містах.

У 2003 р. нами було проведено соціологічне опитування серед молоді (у віці 18-28 років) Житомирської області з приводу економічної активності майбутньої діяльності після отримання освіти в Житомирському агротехнічному коледжі. Серед опитаних респондентів (300 чол.) тільки 22,2% бажають після закінчення навчання влаштуватися на роботу у своєму селі. Більша частина молоді (72,2%) надає перевагу місту. Це зрозуміло, тому що в містах існує більше можливостей влаштуватись на роботу, заробітна плата також значно більша. Візьмуть землю і стануть фермерами 44,5%, працюватимуть у своєму підсобному

господарстві 11,4%. Незважаючи на те, що за останні роки аграрна праця втратила свій престиж, більша частина молоді не бажає перекваліфіковуватись і змінювати професію не за аграрним напрямом (90%), лише 10% випускників мають на меті змінити професію. Перекваліфікуються і змінять професію обслуговуючої сфери АПК - 2,4%, займаються індивідуальною трудовою діяльністю - 38,9%.

Дослідження показують, що в Житомирській області за рівнем освіти більшість сільськогосподарських працівників низькокваліфікована [6, с. 111]. Це переважно різноробочі дільничних бригад і тваринницьких ферм. їх праця не відрізняється високими показниками продуктивності і передбачає, в основному, використання ручної праці (табл. 3).

З даних табл. 3 видно, що із загальної кількості штатних працівників сільського господарства лише 9,3 % закінчили вищі навчальні заклади I - II рівня акредитації і тільки 2,4 % - III - IV рівня акредитації. Дані показники є дуже низькими для сільського господарства в цілому. Якщо проаналізувати інші галузі економіки, то спостерігається вищий рівень освіченості працівників. Наприклад, у галузі фінансування, кредитування й страхування рівень освіти штатних працівників I - II рівня акредитації в 4,9 раза вищий, III - IV рівня акредитації - у 12,8 раза, ніж у сільському господарстві.

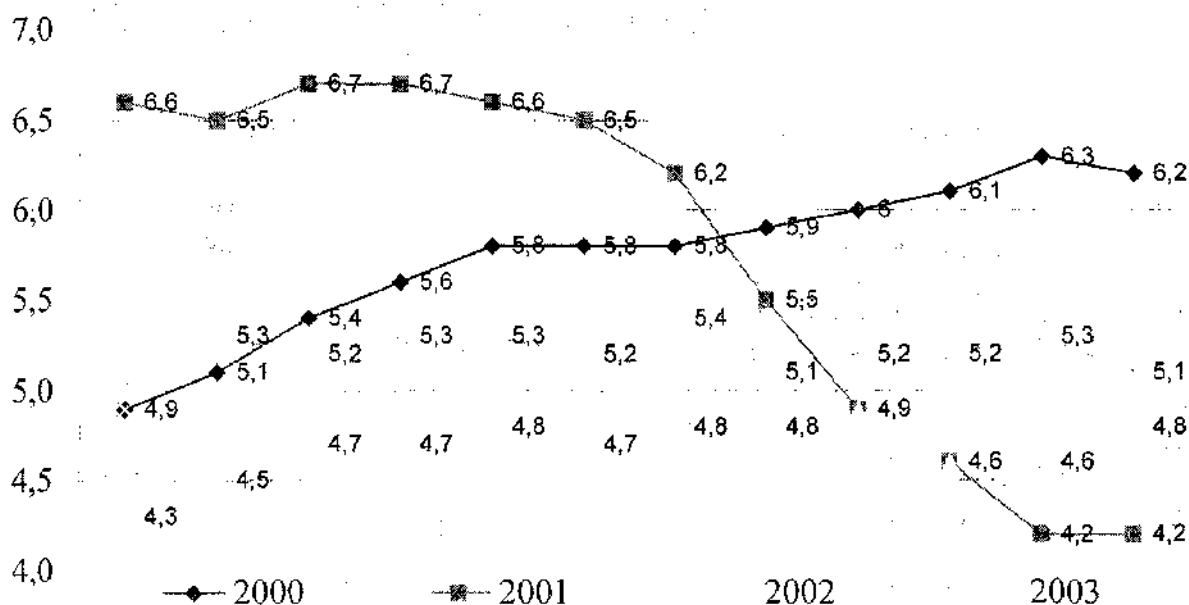


Рис. 1. Рівень зареєстрованого безробіття серед сільського населення Житомирської області, за місяцями, до працездатного населення працездатного віку, %.

Найбільш гарантована висока економічна активність припадає на категорію населення, яка має повну вищу освіту.

Таблиця 3

Розподіл працівників за рівнем освіти й галузями економіки за 2003 р.

Галузь економіки	Кількість штатних працівників, осіб	З них закінчили вищі навчальні заклади освіти			
		I-II рівнів акредитації, осіб	до загальної кількості працівників галузі, %	III-IV рівня акредитації, осіб	до загальної кількості працівників галузі, %
Всього	358492	80809	22,5	55906	15,6
Промисловість	77407	16897	21,8	7070	9,1
Сільське гос-во	79871	7446	9,3	1954	2,4
Зв'язок	8288	1976	23,8	860	10,4
Мистецтво	619	152	24,6	158	25,5
Наука і наукове обслуговування	723	162	22,4	319	44,1
Фінансування, кредитування та страхування	2506	1145	45,7	773	30,8

Перспективи динаміки ступеня загальної і професійної освіченості, освітнього потенціалу населення України залежатимуть як від використання плодів позитивних зрушень, пов'язаних з реформуванням освіти у роки незалежності, так і від подолання багатьох негативних тенденцій сьогодення, а саме: поширення непрофесіоналізму в різних сферах життя; падіння престижу науки і наукової праці; зниження вимог базової професійної освіти і, відповідно, її якості; "згорання" мережі професійно-технічних закладів, а отже, руйнація системи підготовки кваліфікованих працівників, зростання розбалансованості (як за обсягом, так і за складом) між пропозицією фахівців, які випускаються вищими закладами освіти, і попитом на робочу силу, а також невідповідність структури пропозиції нинішніх молодих спеціалістів перспективним потребам структурної перебудови економіки.

### Висновки

1. Сьогодні проблеми підвищення економічної активності населення у сільській місцевості не входять у сферу економічних інтересів сільських рад, немає у цьому питанні ні цілеспрямованої політики, ні фахівців, а головне - відповідальності.

2. Не можна вважати достатнім важелем наявність "розрахункових" програм зайнятості (державної, регіональних). Вирішення проблем, пов'язаних з економічною активністю сільського населення, потребує особливого підходу. Це зумовлено специфікою соціально-психологічного середовища у сільській місцевості, невисокою відносною мобільністю сільського населення, специфічною сферою праці, умовами життя тощо.

3. Необхідно запровадити новий порядок регулювання зайнятості сільського населення. Суть його полягає у переході від розробки програм зайнятості до програм підтримки економічної активності сільського населення з максимальним обґрунтуванням завдань щодо забезпечення зайнятості та обмеження безробіття у сільській місцевості з визначенням пріоритетних заходів щодо створення нових робочих місць.

4. Особливої уваги вимагає підготовка молодих людей до опанування ними підприємницької справи. Для цього доцільно створювати на селі бізнес-школи, бізнес-класи, залучаючи до цього відповідних висококваліфікованих фахівців.

#### **Бібліографічний список**

1. Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001-2004 рр.: Закон України // Відомості Верховної Ради України. -2002. -№ 31. -С. 215.

2. Микитюк В. М., Ковальчук О. Д. Аналіз витрат на виробництво продукції // Економічний аналіз: Навч. посібник за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. С. 518-549

3. Петюх В.М. Ринок праці. - К.: КНЕУ, 1999.-283 с

4. Соколик М.П. Макроекономічні пропорції та стимулювання праці як фактор розвитку внутрішнього споживчого ринку // Регіональні перспективи, ~ 2002. - № 33-4 (22-23).- С. 221-224.

5. Сучасний стан освіти та науково-технічної сфери України. - К.: Міністерство освіти і науки України, 2000. - С.3.

6. Характеристика зайнятих Житомирської області та їх професійне навчання у 2003 р.: Стат. зб. - Житомир: Держкомстат, 2003. -С.26.